

אשר הם נפש למזלות, כאשר היה בענין מעשה העגל שאני עתיד לפרש בע"ה. ואמר אשר במים מתחת לארץ לרבות השדים, מתחת מים ושוכניהם (איוב כוה). וכך אמרו: 'להביא את הבוביא'. ואמר בכלם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל, ואפילו לא יהא דעתו להוציא עצמו מרשותו של הקב"ה. והנה ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד יתברך' (לשון הרמב"ן שמות כג. עוד על ענין המיוחד של 'קנאה' כלפי עבודה-זרה - ע' בספר פחד יצחק שבועות, יד).

דף נה

'כיון שהגיע זמן לצאת הלך זה לבית עבודת כוכבים, אמרו יסורין, דין הוא שלא נצא, וחזרין ואומרים...' - כלומר, יכולים היסורין לצאת קודם לזמן הקצוב להם על ידי תשובה תפילה וצדקה וכיו"ב. ואדם זה שלא שב והוא פונה אל רהבים ושטי כזב - מזמנים לו משמים שבדיוק באותה שעה שהיסורין צריכים לצאת ממנו - יש בלבו לילך לבית ע"ז, כי הבא לטמא - פותחין לו, כדלהלן (עפ"י מהרש"א. וע"ע לקוטי מוה"ר תנינא ג; ספר המידות 'המתקת הדין'. וע"ע ריעב"ץ וכן יהודיע).

'ואמר להו שחטו לי גברא ואיתי מטרא. שחטו לה גברא ואתי מטרא... מלמד שהחליקן בדברים' - אין הכוונה שהקב"ה הוריד מטר בכוונה להטעותו, שדבר זה לא מצינו אלא באומה שכבר נתחייבה כליה, וכמו שכתב רש"י בפרוש החומש, שבעל צפון נשאר מכל אלהי מצרים כדי שיטעו כמו שנאמר משגיא לגוים ויאבדם, וכענין חיזוק לב פרעה. אלא שאותה פעולה של שחיטת האדם הרי היא כשאר פעולות זרות, כמו כישוף אוב וידעוני, שיש בהן כח לפעול דברים, והשאלה היתה כיון שהמטר בא מידו של הקב"ה, מדוע מביא מטר באופן כזה שהם מכוונים לע"ז? ואמרו שאין הקב"ה מוחה בידם אלא פותח פתח לכל הבא ליטמא ואינו סוגר השער בפניו. וזהו פירוש 'מחליקן בדברים' - שאינו מוחה, אך גם אינו מסייע להם לטעות (חדושי אגדות מהר"ל).

*

'אשר חלק ה"א אותם לכל העמים - מלמד שהחליקן בדברים...' 'מלך במלוכה' (הגדה של פסח) - פירוש, אף על המלוכה עצמה השי"ת מלך, שלא איכפת לו אם האומות מכחישים מלכותו, ומניח להם להכחיש כיון שהוא מלך גם על המלוכה (מי השילוח, ליקוטים).

*

'מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן - בא לטמא פותחין לו...' - 'הכניסה לרע הוא על ידי ליצנות, כמו שאמרו ז"ל ביומא, הבא ליטמא פותחין לו מקרא דאם ללצים הוא יליץ - מבואר דלץ הוא הביאה והכניסה לכל מיני טומאה. והוא יליץ פירשו כמו שאמרו בזוהר (ח"ב קפד: וח"ג צב:) דכמו שמתעורר למטה כן לעומתו למעלה, והלץ מלמעלה גם כן מתלוצצים ממנו - פירוש, מראים לו כאילו יש להתלוצץ באמת מאותו דבר, וזהו 'פותחין

לו' – שנותנין לו פתח להתלוצץ, וזה באמת ליצנות ממנו, כי הרי באמת אין מקום כלל להתלוצץ מאותו דבר.

והם מארבעה כתות שאין מקבלין פני שכינה (כמו שאמרו בסוטה מב.) – פירוש, המעכבים והמבלבלים המחשבה בתפלה ובעת רצונו להדבק בו יתברך, במחשבות זרות... ו'לצים' הוא הראשית האומר לטוב רע... (מתוך צדקת הצדיק רסד).

*

'דורכין עם העובד-כוכבים בגת... ישראל שהוא עושה בטומאה – לא דורכין ולא בוצרין עמו' –
מבואר בגמרא שתנא דמתניתין סבר אסור לגרום טומאה לפירות חולין בארץ ישראל, הלכך גוי שאינו מוזהר על כך – מותר לסייעו בדריכה, אבל ישראל המצווה בדבר – אסור.
ומבואר בראשונים (ע' שבת ג ועוד) שאיסור מסייע ביד עובדי עבירה באופן שהעבירה תיעשה גם בלעדיו (כמו כאן, שהענבים ייטמאו בכל אופן) – איסור דרבנן הוא.
ואף על פי שעיקרו של איסור זה, לטמאות פירות חולין, אינו אלא מדרבנן, אעפ"כ אסור לסייעו ואין זה דומה ל'גזרה לגזרה'. ובפרי מגדים (קסג, בא"א סק"ב) צידד להיתיר בכגון זה (צוין לעיל ו), וכן המגן-אברהם צידד בזה, ורמז לסוגיתנו (וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ב צג).

(ע"ב) 'אמר רב הונא: יין – כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך... לא קשיא, כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה...' – שיטת רשב"ם (מובא בתוס' בע"א ועוד) שאפילו לא נגע הגוי ביין רק יצא היין מכחו ע"י דריכתו את הענבים – נאסר.

ומדברי הפוסקים (ב"י יו"ד קכג בבאור דברי הטור; ש"ך) מבואר שלא נאסר אלא היין היוצא לחוץ, אבל היין שבגת אינו אסור. שלא אסרו יין הבא מכחו אלא זה שיוצא חוצה (ע' להלן עב:).
ובשו"ת פרי יצחק (ח"ב כו) האריך בענין זה, וכתב להוכיח מדברי התוס' והרא"ש [שהם מקור דברי הפוסקים] שלפי משנה אחרונה ששם 'יין' חל עליו כבר מעת שהתחיל להמשך מהגת, נראה שגם היין שבגת נאסר הגם שלא נגע בו כלל, כגון שדרך על עצים שמעל הענבים. [וסיים ב'צריך עיון גדול' בדברי הפוסקים].

באשר להגדרת 'התחיל להמשך' – נחלקו ראשונים; שיטת הרמב"ן (והובא בר"ן) שמשעה שדרכו את הענבים יפה והיין מתכנס צלול במקום אחד וכבר ראוי להימשך מן הגת – נאסר.
שיטת רש"י (כפי שבארוהו הראשונים) שצריכים המשכה בדוקא, ואין די בראוי להמשכה (וכן הסכימו שאר פוסקים. ערמב"ם; תורת הבית בית היין ריש שער ב; ר"ן; שו"ת מהרי"ק לב). ואפילו המשכה בתוך הגת או הגיגית שבתוכה הוא נדרך – נאסר, כגון שפינה את הפסולת ממקום מסוים שבכלי (עד תחתית הכלי. תוס') למקום אחר – הרי זו המשכה ונאסר (וכן נקטו הרא"ש והראב"ה, וכן פסק בשו"ע יו"ד קכג, יז).
ורבנו תם מיקל יותר ולדעתו אין היין אסור אלא כשהמשיך מן הגת החוצה, בנתינת סל וגרגותני (=מסננים), או ברוז שאין עוברים בו הענבים.

'שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל' – מפני פרושים שאוכלים חוליהם בטהרה (רש"י גטין נג. ד"ה דאסור).